

Selkokieli-podcast litteraatio (osa 1.)

Puhuja 1 = Sema Tuna Torunoglu, TKI-asiantuntija, Savonia-ammattikorkeakoulu

Puhuja 2 = Kukka-Maaria Raatikainen, suomen kielen ja viestinnän lehtori ja selkokielen opettaja, Savonia-ammattikorkeakoulu

00:00:00 Puhuja 1

Selkokieli - Mitä, miksi ja kenelle?

Tervetuloa podcastiin, jossa keskustelemme selkokielestä! Mitä se tarkoittaa, kenelle se on tarkoitettu ja miksi se on tärkeää? Olen Sema, olen kotoisin Turkista ja asunut Suomessa viisi vuotta. Maahanmuuttajataustaisena henkilönä koen selkokielen helpottavan omaa arkielämäni, mutta Suomessa selkokielen käyttö on vähäistä.

Tänään haastateltavana on Kukka-Maaria Raatikainen, joka on suomen kielen ja viestinnän lehtori Savonia-ammattikorkeakoulussa. Raatikainen on työskennellyt pitkään maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa. Hän kertookin meille selkokielestä ja selkokielen merkityksestä työelämässä. Podcast tarjoaa tietoa, käytännön esimerkkejä ja asiantuntijan näkemyksiä, jotka voivat auttaa tekemään viestinnästä helpommin ymmärrettävää - meille kaikille.

Lähdetään liikkeelle kielen eroista. Miten selkokieli eroaa yleiskielestä tai puhekielestä? Keille selkokieli on suunnattu? Missä tilanteissa selkokieltä tarvitaan? Tarvitaanko selkokieltä sairaaloissa, virastoissa, mediassa, kouluissa tai esimerkiksi verkkosivustoilla? Onko selkokieli laajasti hyväksyttyä vai koetaanko sen käyttö leimaavaksi? Miten kuka tahansa meistä voi edistää selkokielen käyttöä? Onko Suomessa tarpeeksi selkokielistä materiaalia?

Podcastin tässä jaksossa kysymme muun muassa nämä kysymykset Kukka-Maarialta ja saamme asiantuntijan näkemyksiä selkokielen käyttöön.

Hei Kukka-Maaria! Tervetuloa! Mitä selkokieli tarkoittaa? Voisitko antaa yksinkertaisen määritelmän?

00:01:56 Puhuja 2

Hei. Joo, kiva olla täällä tänään. Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu kolmella tavalla - sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan - sellaiseksi, että se on luettavampaa ja selkeämpää ja ymmärrettävämpää kuin yleiskieli.

00:02:18 Puhuja 1

Miten selkokieli eroaa yleiskielestä tai puhekielestä?

00:02:22 Puhuja 2

Yleiskieli on kielenkäyttäjien yhteinen kielimuoto. Siinä noudatetaan kirjakielen ohjeita, mitä me saamme koulussa oppia. Yleiskieltähän käytetään uutisissa ja oppikirjoissa, tietokirjoissa ja kaikenlaisissa asiakirjoissa. Puhekieli ei puolestaan noudata millään lailla selkokielen periaatteita. Siellä on paljon sanoja, joista esimerkiksi jää kirjaimia eli äänteitä puheesta pois: ”valkone, niinku, ideoit, tää”. Tämän tyypisesti joko sanan lopusta tai keskeltä jää pois kirjaimia, tai sitten tapahtuu muunnoksia. Esimerkiksi ”mehtä” täällä Savon murteessa tarkoittaa metsää. Puhekielessä on myös sulautumia kuten: ”Onkse? Ootsä?” Nämä olisivat sitten selkokielessä: ”Onko se? tai ”Oletko sinä?”

Puhekielessä myös monet sanat näyttävät yleiskielen sanoilta, joita myös voisi käyttää selkokielessä. Mutta sitten ne tarkoittavatkin muuta: esimerkiksi puhekielen ”mäki” tarkoittaakin ”minäkin”. Puhekielessä ja joskus myös yleiskielessä käytetään idiomattisia ilmauksia eli kuvaannollisia ilmauksia, jotka eivät ihan täsmälleen tarkoita sitä, mitä ne sanat ovat: esimerkiksi pitkin hampain tarkoittaa ”ei mielellään”.

Selkokielessä on tapana, että jos idiomattisia ilmauksia käytetään, ne selitetään auki tai sitten yritetään välttää niitä. Yleensäkin sellaisia kielen osia, jotka eivät esimerkiksi käänny eri kielille, ei kannata selkokielessä käyttää. Vaikkapa ”laiha lohtu” ei englanniksi ole sama kuin ”cold concord” vaan merkitys on eri.

Monesti myös yleiskielen ilmaus voi kuulostaa tavalliseen korvaan ihan hyvältä ja ymmärrettävältä. Mutta sitten kun kuulee selkokielen version niin se on paljon ymmärrettävämpi. Vaikkapa tuolla terveydenhuollon alalla yleiskielessä voidaan puhua happivajauksesta. Selkokielessä voitaisiin happivajaus mukauttaa niin, että sanottaisiin ”Veressä on vähän happea”.

00:05:14 Puhuja 1

Milloin ja miksi selkokieltä alettiin kehittää Suomessa?

00:05:19 Puhuja 2

Selkokieli-sana otettiin käyttöön vuonna 1978. Syy sille oli se, että Suomen kielen lautakunta sitä suositteli. Selkokeskus vastaa selkokielen kehittämisestä Suomessa. Selkokeskus toimii Kehitysvammaliiton alla. Ja monissa maissa se, että kehitysvammaiset tarvitsevat erilaista kieltä ymmärtääkseen, on ollut se ponsi, minkä takia on lähdetty kehittämään kyseiseen maahan selkeämpää kieltä tai jopa selkokieltä.

Suomessa Selkokeskuksen lisäksi toimii Kotimaisten kielten keskus ja sillä on vastuualueena erityisesti virkakieli. Kun tähän on laissa ja asetuksissa säädeltyä meillä, että viranomaisten pitää puhua ja kommunikoida kaikin tavoin selkeästi meille kansalaisille.

Ja myös kansainvälisesti tästä selkokielen asiasta on paljon tutkimusta ja kehitystä. Ja esimerkiksi Ruotsissa sen nimi on "lätt läst" ja enkussa -englannin kielessä- "easy to read". Ja nämä termit viittaavat molemmat siihen, että puhutaan kirjoitetusta kielestä. Mutta Suomessa selkokieli- tai selkosuomi-ilmaus on kivempi, sillä se kattaa myös puhutun vuorovaikutuksen.

00:06:58 Puhuja 1

Keille selkokieli on suunnattu ja miksi?

00:07:01 Puhuja 2

Se onkin mielenkiintoinen kysymys, koska meillä Suomessa elää selkokielen voimassa olevan tarvearvion mukaan noin 750 000 ihmistä, jotka tarvitsevat päivittäin selkokieltä. Sehän on joka kymmenes suomalainen. Tosin nyt juuri ollaan julkaisemassa uutta tarvearviota. Oletuksena on, että se siitä vielä vähän nousee, koska väestö on ikääntynyt.

Usein selkokielen varsinaiset tarvitsijat ryhmitellään näin:

Taustalla on synnynnäinen neurobiologinen syy, esimerkiksi kehitysvamma tai dysfasia, ADHD tai muu vastaava.

Toinen ryhmä ovat henkilöt, joilla tapahtuu elinaikana kielitaidon heikentymistä. Esimerkiksi ikääntymisessä monesti muistisairaudet ja vastaavat.

Ja sitten on vielä kolmas ryhmä eli henkilöt, joilla suomi ei ole äidinkieli. Ja heidän ovat kielen oppijoita tietyn aikaa, kunnes kieli alkaa sujua paremmin ja selkokielen tarvekin vähenee.

Mutta ei pidä unohtaa, että joissakin tietyissä tilanteissa me kaikki hyödynnämme selkokielestä. Eli jos on vaikka hätätilanne tai vakava sairastuminen, uupumus, stressi vie paljon aivokapasiteettia, niin silloin me hyödytään siitä, että tärkeät ohjeet annetaan puhumalla ja kirjoittamalla mahdollisimman selkeästi. Ja siksi meillä tällä hetkelläkin tehdään tutkimusta siitä, kuinka paljon rahaakin voi säästää kun organisaatio käyttää selkokieltä.

00:08:54 Puhuja 1

Voisitko antaa esimerkkejä tilanteista, joissa selkokieltä tarvitaan?

00:09:00 Puhuja 2

Äsken jo sanoinkin siitä tilanteesta, jos vaikka tulee onnettomuus ja loukkaannumme, niin on hyvä, että ensihoitajat käyttävät selkokieltä.

Mutta sitten myös siis omassa arjessahan tämä näkyy. Eli olen suomen kielen opettaja ja kun opetan alkeistasolta sinne B-tasolle kielen oppijoita -maahanmuuttajia-, tarvitsen selkokieltä, jotta meillä on yhteinen ymmärrys. Ja minusta tosi kiva, että osaan käyttää sitä myös omassa arjessani, kun tapaan erilaisia ihmisiä lähipiirissä. On myös kehitysvammaisia ja tietysti ikäihmisiä ja monia maahanmuuttaneita. Silloin meillä on mahdollisuus päästä yhteiseen ymmärrykseen ja oppia enemmän tästä maailmasta, kun on yhteinen kieli. Jos puhuisin ”levvettä savvoo” niin ei me päästäisi siihen yhteiseen ymmärrykseen.

Jos ajattelee vielä erilaisia ammattilaisia, niin meillehän paljon myydään liittymiä tai puhelimia ja lehtiä vaikkapa puhelinmyynnissä. Kaikki tällaiset asiakaspalvelijat pystyisivät kyllä selkiyttämään omaa puhettaan ja siten ehkä saamaan parempia kauppoja tai enemmän kauppoja aikaiseksi. Myös pankkivirkailijat ovat monesti avainasemassa, jotta ihmisten arki sujuu ja heilläkin se selkokielen osaaminen voisi auttaa. Lisäksi jos ajatellaan vaikka kehitysvammaisia henkilöitä, joilla on ohjaajia, jotka auttavat itsenäisessä asumisessa, olisi hyvä, jos heillä sitä selkokielen osaamista.

Selkokirjallisuus on myös tullut yleisemmäksi asiaksi ja meilläkin julkaistaan selkokirjoja paljon enemmän kuin ennen. Kiitos sen, että saadaan siihen myös määrärahoja. Esimerkiksi yläkoulun äidinkielen opettajat, joiden tehtävänä on innostaa kaikkia lukemaan, ovat ottaneet käyttöönsä selkokirjallisuutta ja tarjoavat sitä niissä tilanteissa, kun lukuinto ei ole vielä aivan imaissut mukaansa. Selkokirjan avulla voi löytää lukemisen maailman ja päästä sitten yleiskielistenkin romaanien ja muiden pariin.

Sitten myös tuli mieleen se, että kun meillä on monenlaisia tukipalveluita vaikkapa täällä omassa organisaatiossa. On IT-tukea ja opiskelijapalvelua ja hakijapalveluita, niin siellä myös, mitä selkeämmin puhut tai selkeämmin kirjoitat sähköpostit, niin sitä vähemmän saat niitä tarkentavia kysymyksiä ja lisää kysymyksiä. Ja sitä varmemmin se yhteinen ymmärrys lisääntyy.

Viranomaisten pitäisi myös omassa viestinnässään kansalaisille aina käyttää selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Ja tähän on mainittu esimerkiksi hallintolaissa. Ja lisäksi meillä on laki digipalveluiden saavutettavuudesta ja siinä määritellään, että hyvin monien palveluntuottajien, myös esimerkiksi verkkopankkipalveluiden pitäisi olla saavutettavia kaikille. Saavutettavuus edellyttää sitä, että muistetaan myös kognitiivinen saavutettavuus eli tiedollinen saavutettavuus. Ja siinä kieli on avainasemassa. Eli taas kerran tullaan siihen, että mitä selkeämmän ohjelmiston tai sovelluksen teet, niin sitä paremmin sitä osataan käyttää ja sitä parempia ne lopputulokset ovat. Ja tosiaan näitä säädellään laeilla ja asetuksilla. Eli meidän tosiaan pitää panostaa niihin palveluihin.

00:13:60 Puhuja 1

Mitkä ovat tärkeimmät periaatteet selkokielisessä vuorovaikutuksessa puhetilanteissa?

00:12:36 Puhuja 2

Selkokeskus antaa meille todella hyvät ohjeet ja kannattaa sieltä käydä hakemassa tietoa. Mutta minä voin tässä lyhyesti kertoa, että kannattaa käyttää tavallisia ja konkreettisia sanoja. Esimerkiksi ”kauppa” on parempi sana selkokielellä kuin ”liike”. Ja toinen esimerkki niin älä käytä ”kulkuneuvo”-sanaa, jos voit sanoa: ”auto” tai ”bussi” tai ”metro”.

Vältä murre sanoja ja slangia, jos et ole varma, että sinun puhekumppani ymmärtää niitä. Tai sitten vähintään selitä ne, jos haluat ehdottomasti käyttää murretta, slangia ja niitä sanontoja, mistä tuossa aiemmin oli puhe.

Käytä helppoja kielen rakenteita eli sano mieluummin: ”sopimus, jonka työnantaja allekirjoittaa” kuin ”työnantajan allekirjoittama sopimus”. Eli helpot kielen rakenteet.

Puhu mahdollisimman luonnollista puhekieltä.

Jos sinä kirjoitat ensin oman viestisi ja puhut sen, niin se kuulostaa epäluontevamalta kuin se, että puhut luonnollisesti niin kuin puhuisit normaalistikin, mutta hiukan selkeämmin.

Puhu myös rauhallisesti. Eli kun puhut rauhallisesti, annat puhekumppanillesi riittävästi aikaa ymmärtää ja toisaalta reagoida sinun puheeseen. Ja tietysti niin kuin itse ajattelen, että jonkun verran minun varsinkin nopeana puhujana pitää hidastaa, mutta ei kumminkaan liikaa, että puheesta ei tule tökkivää. Se ei ole sitten taas ymmärrettävää.

Ja sitten viimeinen ja tärkein vinkki on se, että ole siinä vuorovaikutuksessa läsnä, eli kuuntele, anna aikaa. Jos on vaikka kielen oppijasta kyse, niin kysy, että saattoi korjata, koska hän saattaa toivoa sitä, jotta hän oppii kieltä paremmin.

Kysy, jos et ymmärrä. Jos yhteistä ymmärrystä ei puheella löydy, niin piirtäkää, kirjoittakaa paperille, esittäkää jollakin tavalla pantomiimina. Ylipäätään ilmaise kiinnostusta, että haluat ymmärtää, mitä se toinen esimerkiksi on sanomassa ja haluat että sinua ymmärretään.

00:16:01 Puhuja 1

Koetaanko selkokielen käyttö joskus leimaavaksi vai onko se laajasti hyväksyttyä?

00:15:46 Puhuja 2

No tietysti omassa piirissä kun on laaja ja monipuolinen ympäristö, niin ajattelen, että on jo aika hyvin totuttu selkokieleen. Se on nykyään yhteiskunnassa aika näkyvä ja kuuluva osa.

Me kuullaan selkouutiset radiosta satunnaisesti, kun laitetaan radio päälle vaikka ajellessa autolla. Me voidaan katsoa Selkouutiset televisiosta. Ja sitten hyvin usein alkaa jo nähdä niitä selkokieliä esitteitä vaikka vaalien aikaan. Samoin kuin selkokirjat on tuotu paljon selkeämmin esille kirjastoihin. Eli siellä on selkokirjahyllyt ja niihin löytää hyvin helposti

nykyään, verrattuna vaikka kymmenen vuoden taakse, kun selkokirjat olivat siellä ihan viimeisessä nurkassa.

00:17:05 Puhuja 1

Onko Suomessa tarpeeksi selkokielistä materiaalia ja tiedotusta?

00:17:09 Puhuja 2

No ei varmaan koskaan ole tarpeeksi tiedotusta ja materiaalia. Mutta nyt esimerkiksi lukuisat hankkeet ammatillisella tasolla ja korkeakouluissa tuottaa onneksi koko ajan uutta materiaalia. Esimerkiksi hyvä esimerkki on Vierko-hanke toisella asteella, jossa yli 70 ammatillista oppilaitosta tuottaa yhdessä materiaaleja. Tai Saila-sairaanhoitajien laillistamisväylä, niin täälläkin koko ajan tuotetaan selkokielistä materiaalia. Mutta toki olisi hyvä, jos Selkokeskuksen rahoitus turvattaisiin, koska se on kumminkin merkittävin ja keskeinen paikka Suomessa, jossa tuotetaan oppaita ja erilaista myös sähköistä materiaalia.

00:17:58 Puhuja 1

Miten kuka tahansa meistä voi edistää selkokielen käyttöä omassa arjessaan ja mitä vinkkejä antaisit ihmisille, jotka haluavat oppia tuottamaan selkokielistä sisältöä?

00:17:54 Puhuja 2

Ehkä tärkein vinkki olisi se, että ajattele vastaanottajaa. Kehitä itsellesi semmoiset tuntosarvet, että huomaat, jos sinua ei ymmärretä. Jos tuotat kirjallista materiaalia, niin pyri testaamaan se sinun ohjeesi tai oppaasi selkokielen kohderyhmiin kuuluvalla henkilöllä, jos tiedät, että myös he kuuluvat sinun viestin vastaanottajiin.

Havainnoi omaa ja toisten viestimistä. Yleensä kun alkaa miettimään, niin huomaa, että: oho, kylläpä hän sanoi asian monimutkaisesti ja olisiko tuo voinut sanoa selkeämmin. Katsele myös kylttejä täällä ympärilläsi ja mieti selkokielen näkökulmasta, että ymmärtääkö ne oikeasti hyvin. Ja sitten kun käytät digitaalisia sovelluksia, luet vaikka Wilmassa viestejä, joita sinun lapsista lähetetään, niin pohdi, että miten ne voisivat olla ehkä selkeämpiä. Minä ajattelisin, että havainnoimalla opit parhaiten.

Sitten toki aina voit kääntyä Selkokeskuksen verkkosivuston puoleen. Siellähän on tosi paljon hyviä vinkkejä myös semmoiset huoneentaulut, jotka voit tulostaa.

Ja onhan meillä sitten myös paljon hyviä verkkokursseja tarjolla. Savoniallakin on selkokielen viiden opintopisteen verkkokurssi. Jos vaikkapa toimit kehitysvammatyössä tai asiakaspalvelussa, niin siitä voisi olla sinulle hyötyä. Ja eOppivassa on myös sitten Selkokeskuksen kumppaneineen tuottama tosi hyvä materiaali. Näiden puoleen kehottaisin kääntymään.

00:20:13 Puhuja 1

Kiitos paljon Kukka-Maaria, kun olit mukana jakamassa asiantuntijuuttasi ja kokemustasi selkokielestä!

Tämä podcast-jakso on tuotettu yhteistyössä Monikulttuuriset opintopolut -hankkeen kanssa. Kiitämme kaikkia kuulijoita mielenkiinnosta aiheitamme kohtaan. Nähdään jälleen seuraavassa jaksossa ja muistattehan: selkeys on kaikkien etu!

Tämä podcast on tuotettu yhteistyössä Monikulttuuriset opintopolut -hankkeen kanssa, jonka tarkoituksena on edistää korkeakoulutuksessa aliedustettujen ryhmien, kuten maahanmuuttajien ja romanien sekä muiden korkeakoulutuksesta syrjäytyneiden koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Hanketta rahoittaa ESR+ Etelä-Savon ELY-keskuksen kautta.

DIAK

 Karelia

SAVONIA

 UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

 XAMK

 Euroopan unionin
osarahoittama